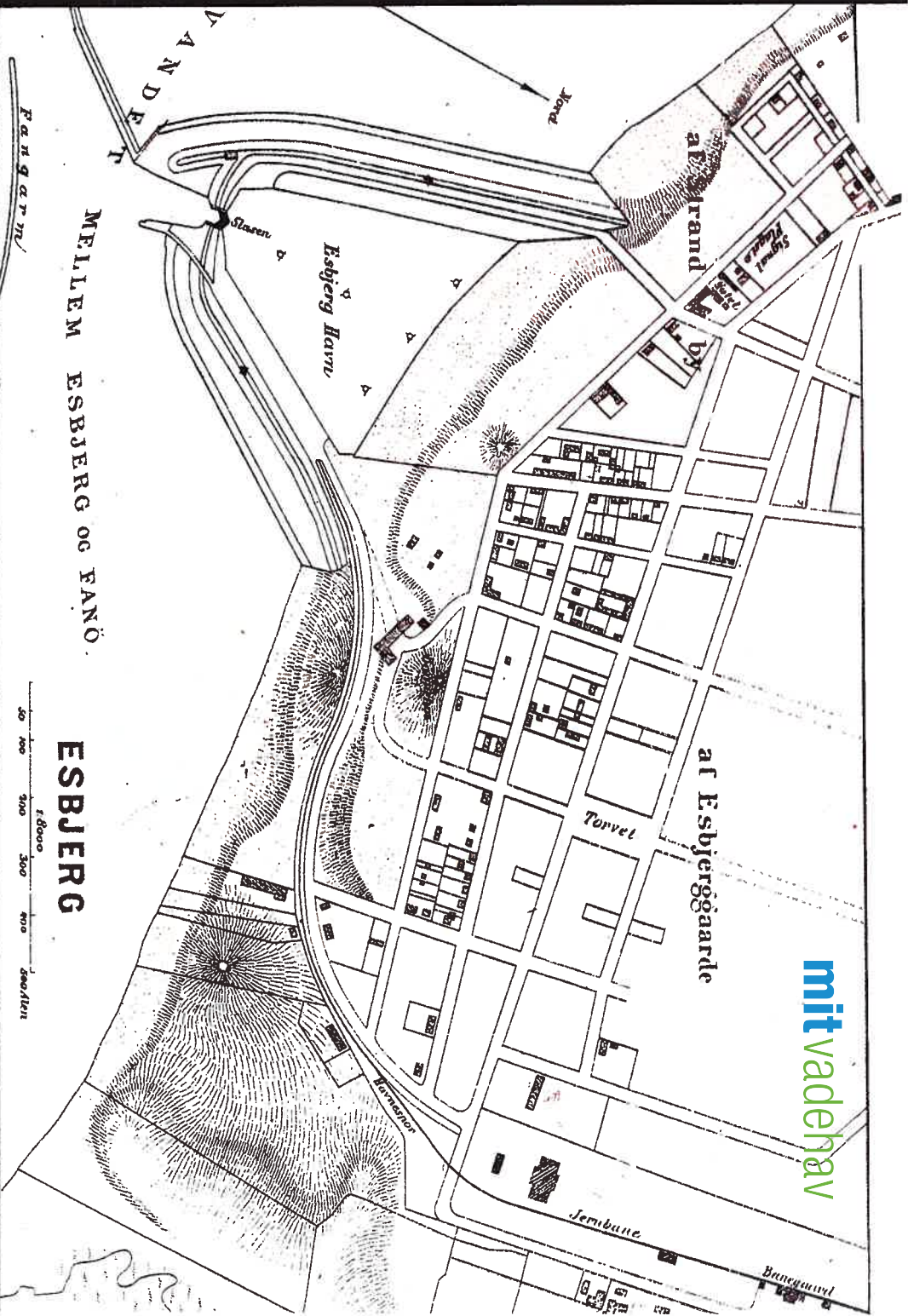

Esbjerg Bymiljø 1900-1950

Esbjerg Museum 1990

MELLEM ESBJERG OG FANØ

ESBJERG

0 100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000

Fanø

FANØ

Nord

af Strand

af Esbjerggaard

Torvet

Sjælland

Færøerne

Esbjerg Havn

Staven

ESBJERG

GAMMELBY

Fanø Lo

Sandøde

Trafikhavn

Fiskehavnen

Sandøde

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Isbjørge

Esbjerg fra 1868 til i dag

- kort fortalt

Før 1868 var der, hvor Esbjerg by nu ligger, kun hede og marker samt to bondegårde - Esbjerggårde ved den nuværende Exnersgade - og et par andre smålandsbyer - Rørkjær, Boldesager, Jerne og Strandby. Men en udvikling blev sat i gang, da Danmarks Rigsdag den 24. april 1868 vedtog anlægget af en havn ved Esbjerg med jernbaner fra Struer i nord og Lunderskov i øst.

I århundreder havde Vestjylland handlet med Nordtyskland med salg af kvæg, stude, får, jydpotter, smør m.m. Efter 1800 blev også England med sine voksende industribyer et nyt, stort marked. Men transporten med hestevogn til lands og sejlaskib til vands var langsom og usikker. Meget smør var halvfordærvet, når det nåede England.

I 1850'erne prøvede man derfor med dampskibssejlsads fra Vestkysten, bl.a. fra Hjerting 1847-62. Men manglen på havne

ved Vestkysten var stor, og efter krigen med Preussen 1864 mistede Danmark de sidste havne mod vest: Tønning og Husum. Samtidig var det vestjyske landbrug i udvikling. Ved hjælp af hedeopdyrkning, engvanding og kunstgødning øgedes produktionen år for år. - Men hvordan skulle man komme af med den? Eksporten måtte moderniseres. Svaret var jernbaner og en havn ved Esbjerg Kleve (klint).

Loven om Esbjerg 1868 handlede kun om bygningen af en havn - en by havde man ikke regnet med. Men hurtigt begyndte små huse at skyde op på den nøgne hede bag havnen, bygget af den koloni af arbejdere og håndværkere, der var beskæftiget ved havnen. I de første 20 år var det først og fremmest levende dyr samt lidt smør og korn, som udskibedes fra Esbjerg. Danmark var endnu et land, der - ligesom vore dages U-lande - leverede råvarer til de mere industrialiserede lande.

Jerne præstegård og kirke, set mod vest mod Rørkjær og gravhøjene langs Storegade, ca. 1750. Ukendt maler.

Esbjerg 1879 (fra Trap: »Danmark«, 2. udg.). Den første byplan fra 1870 er ført ud i livet, og fortsættelsen nord for Skolegade, vedtaget 1878, er antydnet. Men nybyggerbyen havde længe svært ved at fylde rammerne ud - og Torvet er stadig helt ubebygget.

Esbjerg 1982. Udsnit af G.I. kortblad 1113 III SØ. Gengivet med Geodætisk Instituts tilladelse (A. 404/85). Copyright.

I de hektiske år i 1890'erne blev der mangel på rede penge, og Esbjerg Kreditbank udstedte derfor i et par år beviser, der kunne byttes for varer i Esbjerg by - de såkaldte »Esbjergpenge«.

Men i 1880'erne blev Danmark - af faldende kornpriser og engelsk-tyske forbud mod import af levende dyr - tvunget til at forarbejde landbrugsprodukterne. Det skabte andelsbevægelsen. Og samtidig blev Esbjerg opdaget som et velegnet sted for smør- og æggepakkerier, slagterier, tarmrenserier osv. Endvidere

begyndte en import, bl.a. af kul og foderstoffer, over Esbjerg, og endelig begyndte vestkystens fiskere at flytte til Esbjerg, hvor der var havn til deres stadig større både.

Resultatet var en forrygende vækst. I de »amerikanske« år 1890-97 steg indbyggertallet fra ca. 5.000 til over 13.000! Overalt byggedes der nye huse. Den gamle skakbræt-byplan fra 1870/78 blev stærkt udvidet, og en vældig jordspekulation gik i gang. Det endte med et krak, hvor mange - også bønder fra omegnen - mistede deres penge. Men efter 1900 voksede byen videre. I 1917 begyndte anlægget af to nye havne: trafikhavn og fiskerihavn. Nye industrier byggedes. Og i byens udkanter voksede store villa- og havekvarterer op, ligesom der var dannet arbejderbyggeforeninger og sociale boligselskaber. Byens fællesliv var præget af folkelige bevægelser: arbejderbevægelsen, afholdsbevægelsen og Indre Mission- og det socialdemokratisk dominerede byråd skabte fremsynede løsninger inden for skole- og sundhedsvæsenet.

Men udviklingen gik også op og ned. Som eksportby blev Esbjerg hårdt ramt af verdenskrisen i 1930'erne. Arbejdsløsheden steg til 37,5% i 1934! Og under 2. verdenskrig lå havnen igen stille, kun fiskeriet blomstrede. 1940-45 var også årene, hvor tyskerne omdannede Esbjerg til en fæstning, mens befolkningen viste modstanden med bl.a. store folkestrejker i 1943-44.

Efter 1945 kom der nye elementer i havnemiljøet: sildeoli-industri og frysehus. Men først i slutningen af 1950'erne begyndte byen at blive mere »almindelig«. Ikke-havnevendte virksomheder kom til, og Esbjerg blev efterhånden en vigtig administrations- og uddannelsesby med tekniske uddannelser, pædagog-

og lærerseminarier, universitetscenter m.m. I de seneste år er byen også blevet en kultur- og museumsby.

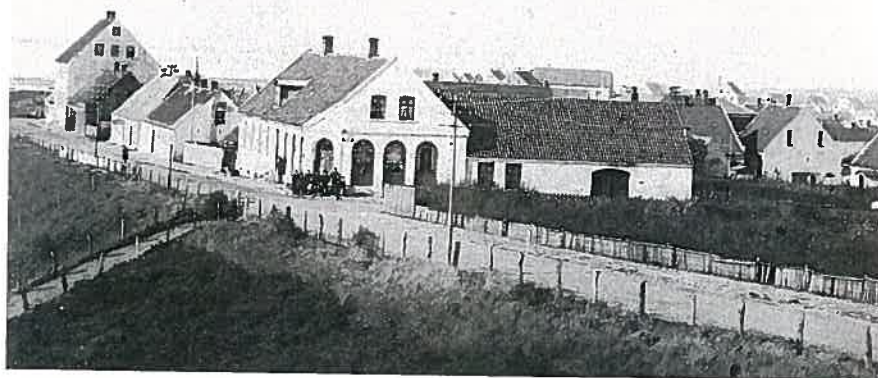
Men Esbjerg kan dog stadig præges af nye muligheder på havet, som f.eks. containersejladsen efter 1967 og olie- og naturgasaktiviteterne, især i årene 1982-84. I dag er Esbjerg Danmarks femtestørste by med lidt over 80.000 indbyggere.

Også byens ansigt har ændret karakter siden 1950. Nye forstæder med sociale boligbyggerier og parcelhuse. Omfartsveje og gade-gennembrud. Gågade og butikcentre. Sanering, nedrivning - og siden bevaring og genopbygning i den indre by. For Esbjerg er med sine 120 år ved at være en historisk by!

Længe var Esbjerg en blanding af små huse fra nybyggertiden og store huse fra efter 1890. Borgergade m.m. set fra det nye vandtårn, 1897.

Havnegade 1875. I de første 20-25 år var Esbjerg en by af spredte småhuse - de to etagers huse kunne tælles på én hånd.

Kongensgade set mod øst 1896. I den »amerikanske« tid 1895-97 skiftede byen ansigt på få år. Storstadshuse med tårne og spir rejste sig mellem småhuse og ubebyggede grunde.

Esbjergudstillingens baggrund

Esbjerg bys historie er - sammen med egnens oldtidshistorie - Esbjerg Museums vigtigste arbejdsområde. Det er fra Esbjerg by, museet har en meget stor del af sine samlinger: boligkultur, butikker, håndværk og industri. I udstillingen har vi valgt at vise et *tværsnit af Esbjerg mellem ca. 1900 og 1950*, der skal give indtryk af stemning og stil i det gamle Esbjerg. Tværsnittet er lavet i form af et koncentreret bymiljø. Her ser man både byens facade - Torvet og Kongensgade - og sidegaderne, hvor de fleste boede og handlede, samt havnen - byens kerne og vigtigste arbejdsplads.

Tiden 1900-50 er valgt, fordi byen da, efter 1890'ernes hektiske vækstår, var blevet en stor by med industri og handel, med borgerskab, arbejderklasse og fiskere, med nye etagehuse i centrum og nye store arbejder- og haveboligkvarterer. Samtidig var byen stadig havnebyen Esbjerg, for lige til 1950'erne prægede havnen fuldstændig byens arbejde og økonomi. Derfor kan man godt tale om »det klassiske Esbjerg« mellem 1900 og 1950, selv om der selvfølgelig skete mange forandringer i dagliglivet, i de sociale forhold, i boligkultur, klædedragt m.m.

Esbjergudstillingens enkelte elementer er derfor ikke nødvendigvis helt samtidige. Købmanden er f.eks. fra 1938-50, barberen og modemagasinet fra ca. 1930, kiosken fra 1910-28, tandlægen fra årene efter 1943, de to lejligheder fra 1920'erne osv. Men tilsammen viser de karakteristiske dele af bylivet mellem 1900 og 1950, hvor f.eks. boligkulturen og de mange små og store hverdagsbutikker var fælles for alle byer i landet. Og nogle af de miljøer, som var specielt typiske for Esbjerg, forandrede sig meget lidt i den periode. Motorfabrikken havde stort set samme indretning i 1912 og 1980, hermetikfabrikken var ret uforandret fra 1919 til 1960'erne, og havnearbejdet ændredes ikke væsentligt mellem 1890'erne og 1967.

Flotte facader i italiensk renæssancestil. Kongensgade 59-65, bygget 1895-97, fotograferet efter at byens hovedstrøg havde fået moderne gaslygter (1896) og asfaltbelægning (1897).

Torv og gade

mitvadehav

Det gamle Esbjerg var præget af huse fra to perioder: nybyggertiden 1868-1890 og »den amerikanske tid« i 1890'erne.

I de første 20 år var Esbjerg et lille nybyggerisamfund befolket af havnearbejdere, håndværkere, småhandlende og nytillflyttede fi-

skere. Husene, de byggede, var små og enkle - i een etage, hvidkalkede med tegltag. I dag er småhusene kun bevaret i Vesterhavsgade og enkelte andre steder.

Huset med købmandsbutikken er en kopi af et af disse huse. Det lå i Borgergade, på hjørnet af Jyllandsgade, og var - efter udseendet at dømme - bygget omkring 1880. I 1974 blev huset revet ned. I løbet af få år i 1890'erne vokse-

de Esbjergs befolkning fra ca. 5.000 til over 13.000 indbyggere. Overalt byggedes huse i 2-4 etager - storstadshuse i datidens historiske stilarter, ofte prydet med tårne og spir. Samtidigt blev der langs hovedgaderne, Kongensgade og Torvegade, indrettet butikker med store glaser og søjler af støbejern.

Torvet i Esbjergudstillingen.

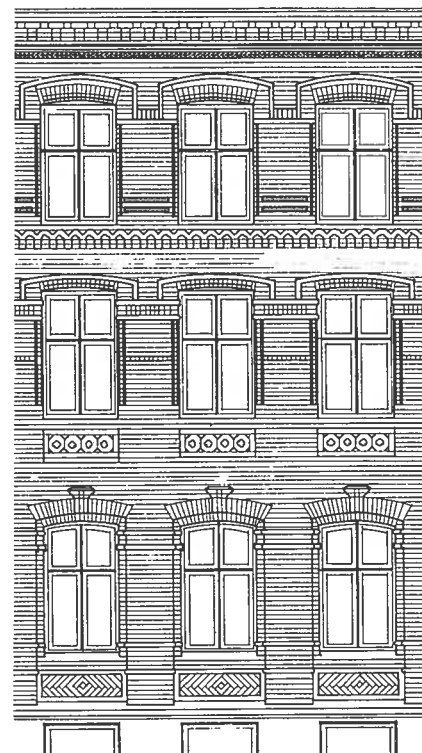

I Esbjerggudstillingen er rekonstrueret dele af *tre typiske Esbjerg-facader* fra 1895-96. De forreste vinduesfag er hentet fra huset Kronprinsensgade 24 og er med formsten og fladbuestik nærmest inspireret af nordtysk gotik. De næste to fag er i ren italiensk renæssancestil med frontoner over vinduerne, konsoller og blændinger. Disse to fag er lavet ud fra facader i Englandsgade og Torvegade. De to sidste fag er et eksempel på de facader, hvor udsmykningen bestod af mange slags formsten fra de store teglværker, der i 1890'erne byggedes

øst for byen. De to fag er kopieret fra det nedrevne hus, Nørregade 17, hvor Hovedbiblioteket nu ligger.

1890'ernes mange huse blev bygget af driftige murer- og tømmere, og tegningerne blev leveret af et par ikke-akademiske arkitekter, som havde slået sig ned i byen: C.H. Clausen og J. Lund Christensen.

Meget af den indre by var lige til de store nedrivninger i 1960'erne præget af blandingen af nybyggeridens småhuse og 1890'ernes historicistiske facader - ligesom på museumstorvet.

Nørregade 17, bygget 1895. Opmålt af Esbjerg Museum 1978 før nedrivningen. 2 fag af facaden er genskabt i Esbjerggudstillingen.

Chr. Schmidts købmandsforretning på hjørnet af Jyllandsgade og Borgergade, før lukningen 1974.

Torvedag omkring 1910.

Kiosken på Torvet, ca. 1910-28.

Skopudser ved torvekiosken, ca. 1910.

Torvet ved starten på Kongensgades asfaltering, 1897.

Torvet

Torvet i Esbjergudstillingen er en blanding af torv, hovedgade og sidegade.

På gaden har vi lagt asfalt, fordi det meste af byens hovedgade, Kongensgade, allerede blev asfalteret i 1897, som den første hovedgade i landet! Før da havde Kongensgade været grusbelagt, mens Torvet havde fået belægning af bro- og pigsten i 1895.

Fortovene langs butikkerne og ind i »sidegaden« til havnen er typiske Esbjerg-fortove fra første halvdel af dette århundrede, belagt med cementfliser og riflede Hasle-klinter. De gule klinter kendes fra ca. 1895-1900 og kan også genfindes i andre danske byer. I 1896 fik Esbjerg et gasværk og dermed de første 60 gaslygter i Kongensgade og Havnegade. Før da havde man kun haft nogle enkelte petroleumslgter på Torvet - skønt man allerede i 1885 havde spillet dilettant på Hotel Spangsborg til fordel for ny gadebelysning...

Esbjerg Torv blev anlagt efter den første byplan i 1870. Men det varede længe, inden der kom liv og huse. For det første var Esbjerg ikke anlagt som en købstad, hvor bønderne fra oplandet skulle handle. Selv da byen voksede sig stor, blev den kun langsomt en oplandsby ligesom Varde og Ribe. For det andet fik Esbjerg først sent nogle af de institutioner, som plejer at ligge på et torv. Tinghuset for Skads herred blev bygget i 1891, posthuset i 1909 - og et rådhus nåede man aldrig at bygge på det gamle torv.

Til gengæld blev Torvet et centrum for byens egen befolkning. Her var der på torvedagene boder med fisk og grøntsager. Her var der skopudser, kanonfotograf og telefonkiosk. Her sad man på Centralhotellets fortovscafé og så på byens liv. Her holdt drochekuskene og de første rutebiler. Og her samledes man til demonstrationer og festlige begivenheder.

Torvet var byens udestue, med statuen af Christian IX. i midten

(rejst 1901) og træer langs siderne. Men fra slutningen af 1920-erne veg torvelivet efterhånden pladsen for biler og parkering - og grønttorvet onsdag og lørdag måtte flyttes ud til det nuværende Rådhus torv.

Kiosken

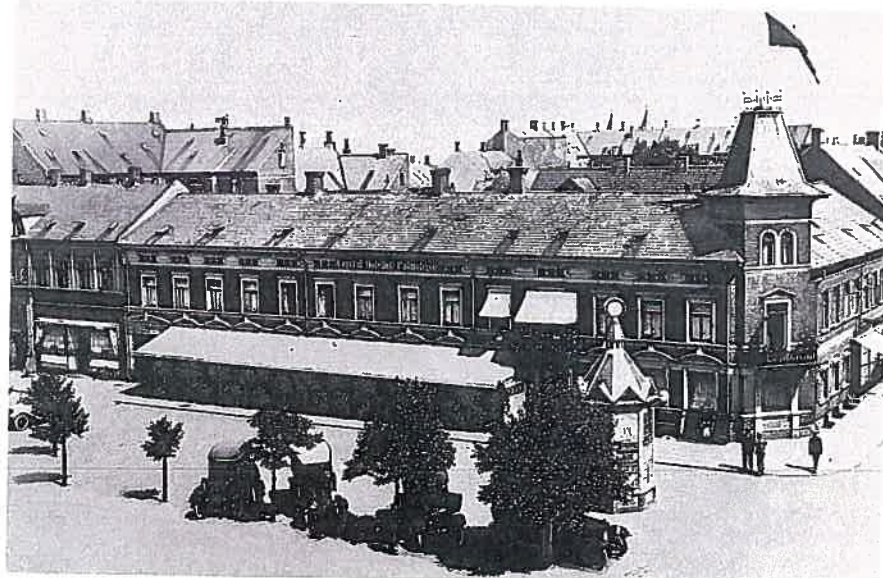
På torvet i Esbjergudstillingen har vi i formindsket størrelse rekonstrueret den kiosk, som fra 1910 til ca. 1928 stod på Esbjerg Torv ud for Centralhotellet.

Kiosken blev opført af kioskkejer *Charles Marinus Søeberg*, Aalborg, som havde bygget lignende kiosker i Aalborg og Randers. Ifølge Søeberg skulle kiosken forhandle »alle mulige Postsager, Prospektkort, Rejselekturer, Aviser o.s.v.«, være indrettet med bl.a. skrivepult, telefon, fremlagte vejvisere, køreplaner og skibsrutelister m.v., samt være åben fra kl. 8-22 om vinteren og kl. 7-23 om sommeren. Endvidere blev kiosken budcentral, hvorfra man kunne sende varer og penge ud i byen - og det blev ikke mindst brugt af gæsterne på Centralhotellet. Endelig skulle kiosken bruges til udlejning af reklameplads (affichage) - og kiosken i museet er da også fyldt med reklamer fra ca. 1910-30, ligesom vi her viser aviser og ugeblade fra forskellige tider. Iøvrigt kostede en telefonopringning i 1910 10 øre for 3 minutter, og brevkort kunne sendes for 3 øre indenbys og 5 øre udenbys...

Kiosken stod kun i ca. 20 år. I 1928 blev der lavet busholdeplads og parkeringsfelter på Torvet, og ved denne lejlighed ser det ud til, at kiosken forsvandt. En lignende kiosk stod i en årække på havnen ved Fanøfærgegen.

Kiosken foran det nu nedrevne Centralhotel, ca. 1920.

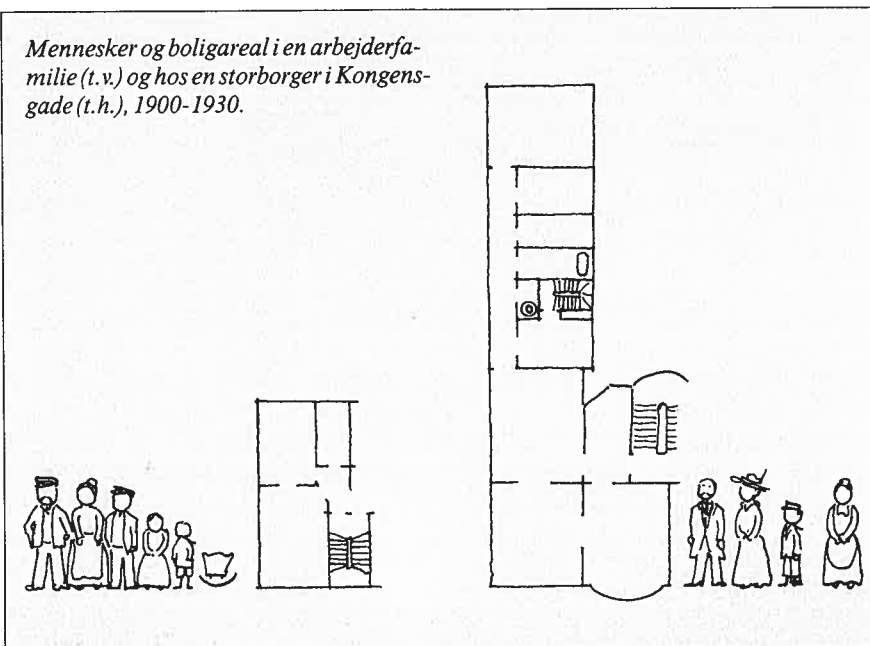
Kiosken på torvet i Esbjergudstillingen.

Lejlighederne

Esbjerg Museum har meget store samlinger af møbler og indbo fra tiden mellem 1910 og 1930 - og vi forsøger til stadighed at erhverve stuer og møblementet fra alle årtier op til nutiden. I Esbjerggudstillingen er der på 1. sal indrettet to lejligheder, typiske for Esbjerg omkring 1915-25: en arbejderlejlighed på to værelser, komplet med entré, køkken, dagligstue og soveværelse, og en direktørlejlighed, hvoraf vi viser kontor, herreværelse, gang, pigekammer og toilet.

Mennesker og boligareal i en arbejderfamilie (t.v.) og hos en storborger i Kongensgade (t.h.), 1900-1930.

Over halvdelen af bybefolkningen boede dengang i små toværelses lejligheder: småhåndværkere, småhandlende, enker, fiskere samt alle almindelige arbejderfamilier. De fattigste i samfundet boede i etværelses lejligheder: arbejdsløse, løsarbejdere og ufaglærte fabriks piger, svende og kommis'er uden familie, gamle uden opsparing m.fl. Lejligheder med mere end 2 værelser var kun økonomisk mulige for de helt fastansatte eller mest vellønnede arbejdere, funktionærer, tjenestemænd (f.eks. lærere og jernbanefolk), handlende og håndværkere. De helt store lejligheder med 5-10 værelser tilhørte et lille fåtal i det højeste borgerskab: direktører, fabrikanter, eksportører, ledende embedsmænd, læger og de største handlende på Kongensgade.

Den store forskel i boligstandard mellem 1900 og 1930 lå i den plads, der var til rådighed pr. person. For den almindelige befolkning i toværelses lejlighederne var der ca. 5-10 kvadratmeter pr. person (børn + voksne) alt iberegnet, mens der for et familiemedlem i f.eks. en borgerlig villa var i hvert fald 20-50 kvadratmeter til rådighed.

Med de forskelle i boligstørrelse var der også forskellig mulighed for at have rum med særlige formål. Den helt tarvelige etværelses lejlighed bestod naturligvis kun af et kombineret dagligstue-soveværelse. Den typiske toværelses lejlighed bestod af soveværelse og dagligstue. Her var dagligstuen ofte en fin stue, som kun blev brugt om aftenen, om søndagen og ved festlige lejligheder. Til hverdag spiste man i køkkenet og opholdt sig i soveværelset. Fik en familie nu tre værelser, anskaffede mange sig en spisestue til mere dagligt brug, mens dagligstuen blev endnu

I et borgerligt hjem med klaver, ca. 1910.

mere fin og utilgængelig. Men andre, især de med få børn, brugte dagligstuen som kombineret daglig- og spisestue og anskaffede et herreværelse med stor sofa, rygebord og lænestole. Fire værelser løste problemet - så var der plads til både dagligstue (fin stue), spisestue, herreværelse og soveværelse. Kun i de allerstørste hjem var der plads til yderligere rum: havestue, kabinet, børneværelse m.v. Pige-kammer til tjenestepigen var derimod fast tilbehør til alle borgerlige lejligheder.

Også i møbler og indbo var der selvfølgelig forskel mellem klasserne. I det almindelige hjem var der møbler i egetræ eller finér, stik eller olietryk på væggene - ikke sjældent indrammede udklip fra ugeblade og bøger - samt broderede lyseduge og nips i plet-sølv eller fajance. I velhaverhjem var møblerne ofte af ægte mahogny, der var ægte malerier på væggene, prydenstandene var af tretårnet sølv og porcelæn etc.

Arbejderfamilie i den fine dagligstue i en lejlighed øst for banen, ca. 1914.

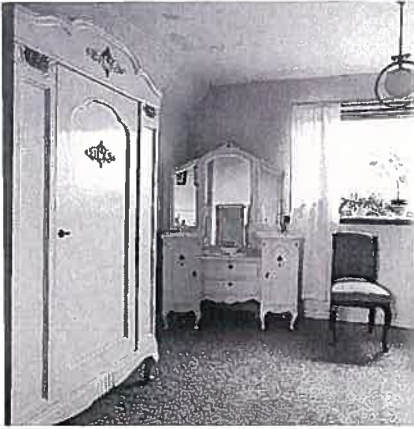
Sofa fra et herreværelse, indrettet af en skræddersvend 1926.

Men *stilen* var næsten den samme i alle hjem: de samme mørke farver i træværk og tapeter, de samme former for møbeldekorationer i nyrenæssance eller skønvirke, den samme sans for broderier, nips og mange billeder på væggene. Og derfor virker forskellen mellem museets to hjem ikke så stor, som den var i 1920, hvor den ene husstand tjente 15-20 gange så meget som den anden...

Stol fra Sydjysk Stole- og Møbelfabrik, Vejen, ca. 1925.

Hvide soveværelsesmøbler, købt af en skræddersvend 1926.

Soveværelse hos en lille købmand, indrettet ca. 1900.

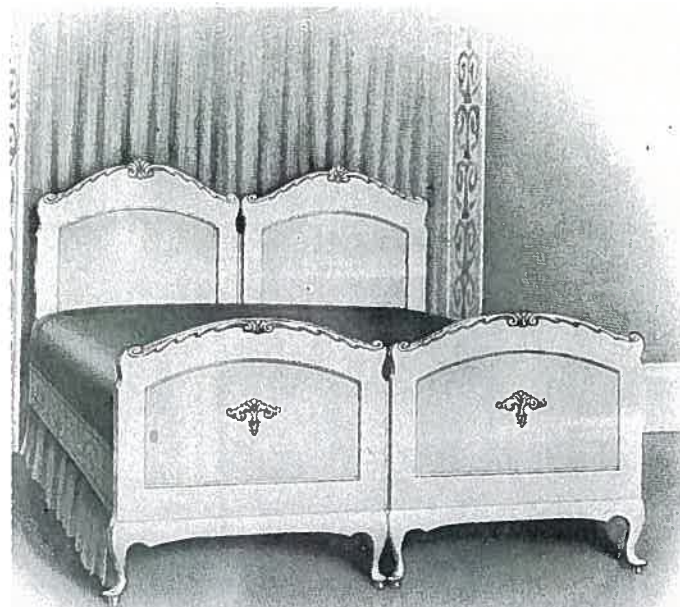

Arbejderlejligheden

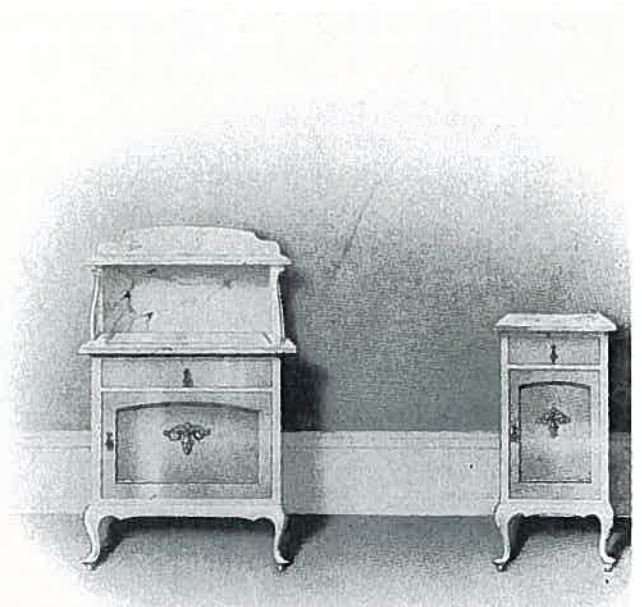
Arbejderlejligheden, der er indrettet over købmandsbutikken, er rekonstrueret med ting fra mange hjem ud fra oplysninger om, hvad der var det almindelige. Hvor en fin stue i et borgerhjem kan stå uændret i mere end en menneskealder, forandres de almindelige lejligheder med familiens liv, flytninger og tidens stil. Men heldigvis findes der fotografier og beskrivelser af den almindelige dagligstue med sit møblement.

Arbejderlejlighedens soveværelse i Esbjergudstillingen.

Soveværelsesmøblement fra møbelkatalog, ca. 1925.

Madratsmaal 31 1/2 x 67"

18 x 27"

15 x 16"

Som møblement valgte vi et, der i årene 1904 og 1910 var lavet af snedkermester Niels Chr. Andersen i Esbjerg til hans eget hjem efter brylluppet 1904. Billedskærerarbejdet er udført af en billedskærer Larsen, som arbejdede på Andersens lærested, Marinus Jensens snedkeri, Kongensgade 66. Det var den slags møbler, den nogenlunde fast lønnede arbejderklasse anskaffede, når de stiftede hjem.

Dagligstuens indretning er især lavet efter en beskrivelse af en to-

værelseslejlighed, indrettet af en havnearbejder i et lille hus i Kronprinsensgade. I dette hjem boede man til daglig i køkken og soveværelse, mens dagligstuen stod som fin stue. Familien havde 6 børn, hvoraf de 5 mindste i 1915 sov i henholdsvis køjesenge og i fodenden af forældrenes seng, mens den ældste søn, der var i lære, sov på en jern-udslags-seng i spisekammeret. I nogle familier kunne den ældste datter også få lov til at sove på chaise-longen i den fine stue.

Fagforeningsbogen og Vestjyllands Socialdemokrat i arbejderlejligheden. Esbjergudstillingen.

Dækket op til søndagsmiddag i dagligstuen hos gode afholdsfolk, naturligvis med Kosmos apollinaris! Esbjergudstillingen.

Selvbygget kolonihavehus fra 1930'erne i »Østerbyen«, beboet af en havnearbejderfamilie med 5-6 børn.

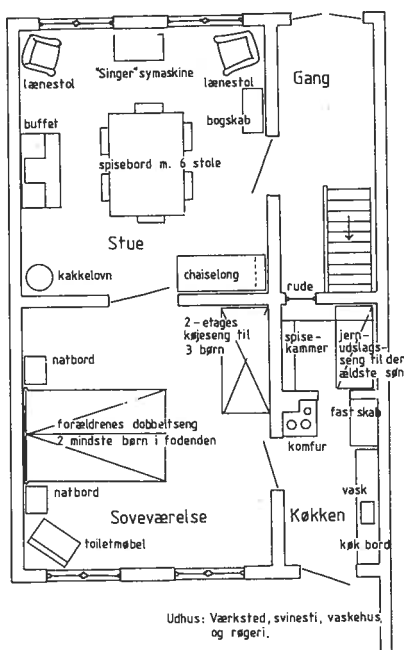
Arbejdernes boligmuligheder 1910

Vi forestiller os, at lejligheden ligger på 1. eller 2. sal i en større udlejningsejendom i den indre by. Det er en pæn ejendom med alle faciliteter. I gården er der lokum (tømmes hver morgen pr. hestevogn) og tørrestativ. I kælderen eller i et udhus er der kul- og tørverum, vaskerum med gruekedel, træbaljer og bukke. Og på loftet er der tørreloft og et lille pulterkammer.

I kvarteret er der inden for 5 minutters gang alle de dagligvarebutikker, som familien behøver: købmand, ismejeri, grønthandler, bager, slagter etc. Men måske er familien blevet

mere selvforsynende efter at have fået en parcel i en haveforening i »Østerbyen« (kvarteret øst for banen). Derude dyrker mange arbejderfamilier i fritiden alle de grøntsager, kål og kartofler, der er brug for - og holder f.eks. høns og kaniner eller endda en gris!

Måske får familien også råd til at bygge hus på grunden. Privat lejemaal var nemlig ikke mere den eneste mulighed for Esbjergs arbejdere i 1927. Siden 1905 havde nogle af de mest vellønnede arbejdere dannet byggeforeninger (postbude, slagteri- og tovværksarbejdere, jernbanefolk), og efter 1908 var Joseph Søndergaard, skomager og afholdsmand, begyndt at oprette haveforeninger. I 1917 havde folk fra arbejderbevægelsen også dannet Arbejdernes Boligforening, der byggede blokke med grønne haver ved Østergade, og endelig var kommunen under 1. verdenskrig gået ind i boligbyggeriet.

Tovværsers lejlighed i et lille hus på »Nygårdsmarken« (kvarteret nord for Frodesgade), beboet af en havnearbejderfamilie med 6 børn. Rekonstruktion ca. 1915.

Arbejderfamilien

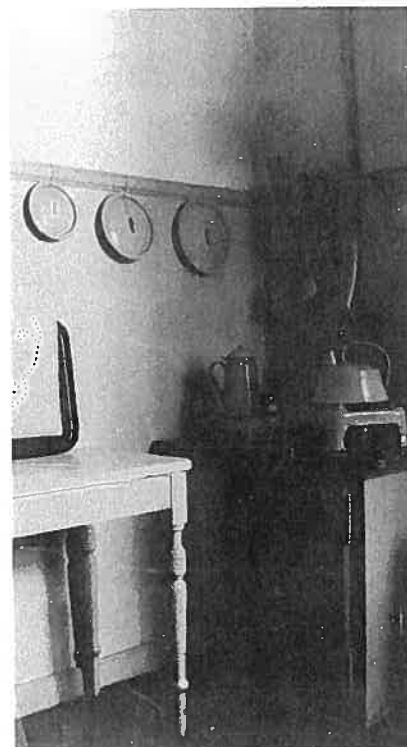
Ved indretningen af arbejderlejligheden kunne museet selv digte det nøjagtige tidspunkt, familiens sammensætning og alder, holdninger og stil.

Valget faldt på et hjem, stiftet ca. 1910, oplevet på besøg en søndag i 1927. Vi kan forestille os, at husfaderen er født omkring 1885-90 og som barn er kommet til Esbjerg i 1890'erne sammen med sine forældre, da faderen fik arbejde ved byggeriet. Selv er han udlært bygningsnedker og har nogenlunde fast arbejde. I 1910 blev han gift med en pige fra Esbjergegnen, der som 17-18 årig var flyttet til Esbjerg og havde tjent i huset og været på et æggepakkeri. De har 3-4 børn. Den ældste søn er i lære på en maskinfabrik, mens den yngste endnu

ligger i vuggen. Måske skulle der have været flere senge i soveværelset?

Som arbejdere i Esbjerg er familien overbeviste socialdemokrater. Han er medlem af Snedkernes og Tømrernes Fagforening, den ældste i Esbjerg, stiftet 1887 og blandt de største i byen - på hylden ligger fagforeningsbogen. I avisholderen hænger Vestjyllands Socialdemokrat, startet 1898 med J.P. Sundbo som redaktør, og på væggen hænger et billede fra en fagforeningsudflugt til Guldager 1909. Da havde han sin forlovede med!

I 1920'erne var en stor del af Esbjergs arbejdere og håndværkere også organiserede afholdsfolk. Ikke mindst i fagbevægelsen var man interesseret i, at arbejderne havde ordentlige hjem og

Køkken i Esbjerg, ca. 1930.

Snedkernes fagforening på sommerudflugt til Nørholm Skov, ca. 1920.

12 Hvidmælk 3/40	Vandslange 27	3 27
1 Hvidtøj 57	1 Bælle 80	1 35
1 Brødbak 50	1 Sodaemholder 65	1 15
1 These 40	2 Par Kopper 50	90
1 Ringjern 50	1 Maltekander 50	1 00
1 Krydderistil 2/40	1 Brødmask 2/50	14 50
1 Skivemask 50	1 Skivemask 20	70
1 Gørslag 100	1 Talskar 100	200
3 Træsker 30	1 Elgryde 2/40	2 30
1 Pande 100	1 Skovl 25	1 25
3 Læg 30 40 65 = 1/35	3 Hvidmælk 90 1/55 2/75	500 6 35

overskud til kampen for bedre vilkår. På søndagsmiddagsbordet er der derfor Kosmos apollinaris (dansk vand).

I øvrigt er dagligstuen præget af husmoderens sans for et pænt hjem. Med årene har hun købt og udklippet en række pæne billeder, stik og olietryk, som er hængt på væggene så tæt som muligt. På skænken står messinglysestager og et kaffestel i pletsølv - bryllupsgaver fra 1910. Rundt omkring er der små broderede »flakoner« (lyseduge), og på chaiselongen en »antimakassar«, dvs. skånebetræk mod hårpomaden Makassarolie. På spisebordet er der dækket med hvid dug og det fine stel. Stellet er dansk fajance, »Siam« fra Aluminiumfabrikken i København, produceret 1901-04, med navnet inspireret af stiftelsen af Ø.K. 1897 og Danmarks nære forbindelser med Siam (Thailand).

Soveværelset er fra 1925 og typisk for 1920'ernes hvide stil. Soveværelsesmøblementet var dengang store møbler til små rum. Havde der været plads, ville der også have stået et klædeskab i samme stil.

Køkkenet stammer fra den gamle museumsbygning, Finsensgade 1, bygget 1888 som kontor og direktørbolig for Esbjerg Andelssvineslagteri. Måske er terrazzobordene og vægskabet lidt finere end i et almindeligt Esbjerg-køkken, men zinkvask, træbord, gasbord og fliser var dengang ens i alle køkkener. De hollandske vægfliser med den blå mænderbort var typiske for Sydvestjylland mellem 1890 og 1910. Køkkenet er velforsynet med service, krukker og blåt køkkentøj fra tiden omkring 1910-25. Hvid emaille og aluminiumsgryder blev først almindeligt efter 1930.

Arbejderlejlighedens køkken i Esbjergudstillingen.

Udsnit af regning på køb af køkkenudstyr ved et giftermål i Esbjerg 1912.

Direktørlejligheden

En typisk herskabslejlighed fra tiden 1910-20 var på 6-10 værelser. Af disse mange rum har vi i Esbjerggudstillingen valgt at vise: kontoret, herreværelset, pigekammeret, toilettet og gangen.

Kontoret, fordi det på den tid var almindeligt, at direktøren eller fabrikanten boede ved virksomheden som ejer eller som ledende funktionær med embedsbolig.

Herreværelset, fordi dette rum med sin cigarduftende atmosfære af forretningssnak var typisk for gamle dages direktørliv, og fordi herreværelset kan stå som modsætning til arbejderlejlighedens mere kvindeligt prægede hverdagsstil.

Pigekammeret, fordi tyendet hørte til datidens borgerlige husholdning, og fordi det var som tjenestepiger, at underklassens

Forkontoret med de »menige« kontorfolk. Andelssmør, ca. 1930.

kvinder stiftede bekendtskab med overklassens verden.

Toilettet, fordi WC oppe i lejligheden før 1914 var et privilegium for de færreste familier (og fordi »det lille sted« sjældent vises på museerne).

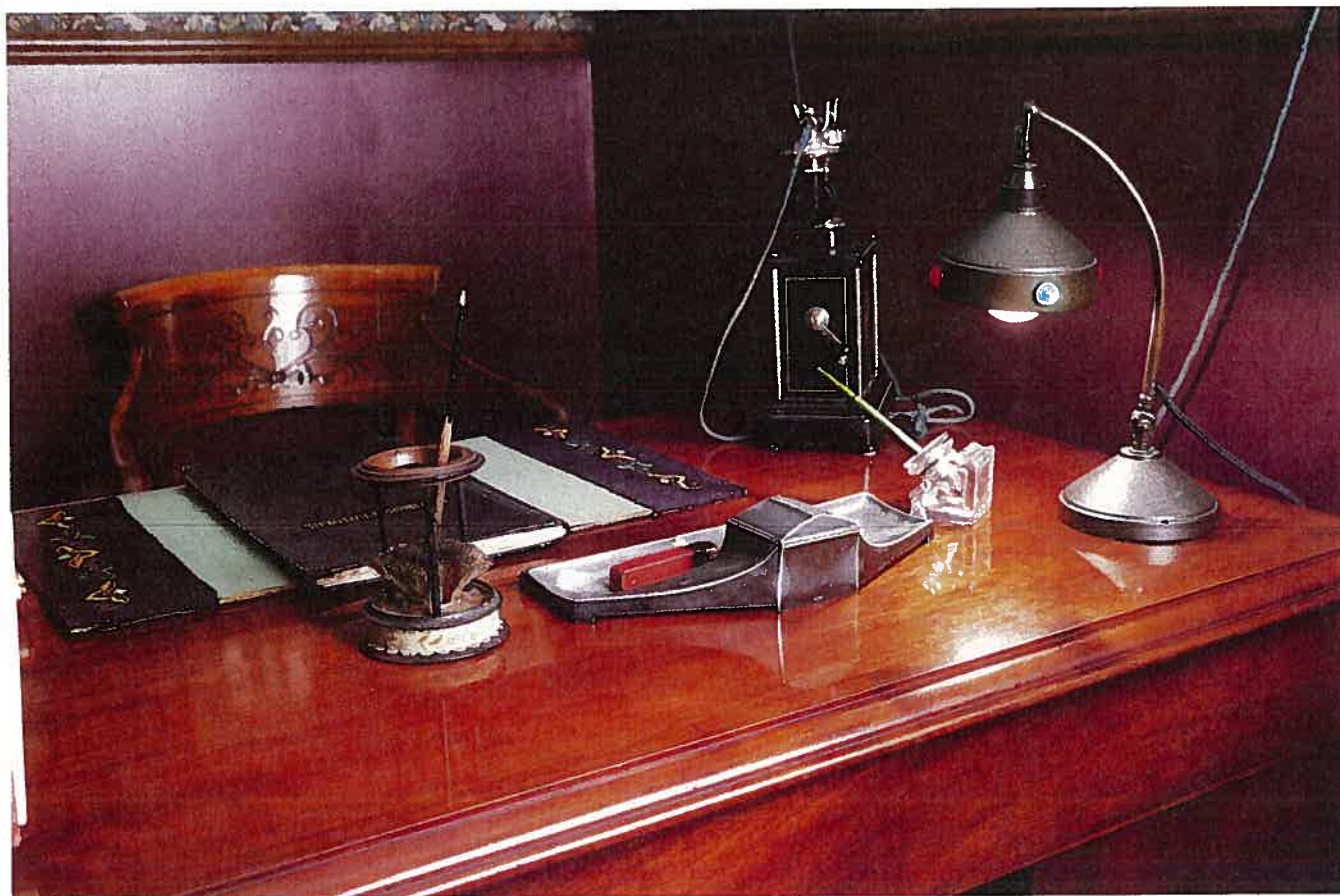
Gangen, fordi de lange gange også var et typisk træk ved enhver stor lejlighed - som forbindelse mellem de fine, repræsentative stuer og den mere skjulte

verden, hvor madlavning, hygiejne, søvn, børn og tjenestefolk havde deres plads.

Kontoret

Kontoret er en rekonstruktion, udstyret med billeder og skrifter fra *Dansk Andels SmørekSPORT*. På væggen bag skrivebordet hænger en række fotografier fra smørekSPORTen ca. 1930, og for endevæggen hænger et nyere maleri af Johs. Høgbjerg, som var direktør for andelssmørekSPORTen 1919-1964. Høgbjerg var opvokset med smørekSPORT: først bogholder i Midtjysk SmørekSPORTforening, Horsens, og siden direktør for Vejle og Omegns SmørekSPORT fra 1914-1919, hvorefter han kom til Esbjerg. Dengang blev man ikke »headhunted« til en ny koncern hvert 3. år!

SmørekSPORTdirektørens skrivebord. Esbjerggudstillingen.

Herreværelset

Herreværelset med sit meget flotte *mahognymøblement* i enkel skønvirkestil stammer fra læderhandler Aage Jensen i Esbjerg og blev anskaffet 1919. Møblerne er udført af H.J. Hansens møbelsnedkeri, Kongensgade 94, og på regningen, som er dateret 27. august 1919, står: »An 1 Sofa, 6 Stole, 1 Bogskab og 1 Bord: 6.400,-«. Derfra er så trukket »pr. 1 Bord: 200,-«, og siden med blyant fratrasket 5.400 kr. - formentlig som led i en byttehan-

Direktørens herreværelse i Esbjergudstillingen.

del for et andet møblement. Aage Jensen, som havde forretningen »Esbjerg ny Læderhandel« i Kongensgade 89, havde etableret sig i byen i 1912 og blev gift 1917. Derefter har familien så bestilt møblerne til sit nye hjem, der lå i Exnersgade 10.

I herreværelset skal man forestille sig, at forretningsforbindelserne, formænd for andelsmejerierne, mejeribestyrerne, engelske kunder eller bestyrelsen har trukket sig tilbage sammen med direktøren efter en god middag i spisestuen for at drøfte smør over gode cigarer og et lille glas.

Herreværelset er udstyret med *åremalede paneler*, som stammer fra guldmed Erlandsens spisestue i Kongensgade 54, bygget og indrettet 1908. På panelhylden står en række eksempler på datidens *kunsthåndværk*: bronzefigurer, glasopsatser samt vaser. Sidstnævnte er lavet af Esbjergkeramikeren Søren Kongstrand (1872-1951), der især var produktiv i årene 1907-1920. Sølvopsatsen med drikkehornet er typisk for datidens jubilæums- og fødselsdagsgaver fra de ansatte til direktøren. I dette tilfælde er det en »Erindring fra Arbejderne paa Esbjerg Gasværk

1908«. Desuden er der to tyske drikkekrus af rhinsk stentøj, som stammer fra det gamle naverlaug i Esbjerg, men de kunne også have været forretningsgaver.

Radiatoren stammer fra direktørboligen til Schaub & Co.'s tarmrenseri i Storegade (1904). Allerede i 1890'erne var der centralvarmesystem i enkelte Esbjergvillaer, og i årene efter 1909 fik de første ejendomme i byen fjernvarme fra elværket i Kirkegade. Radiatoren er forsynet med et praktisk varmeskab til små lune retter eller punch. Det havde man også i datidens kakkelovne.

De øvrige rum

I gangen med spejl, hattehylde og paraplystativ hænger en typisk ting fra de store borgerhjem: et ringeapparat for tjenestepigen. Ringedes der fra en stue, faldt en klap ned i apparatet med navnet på den pågældende stue. Det giver et indtryk af boligens størrelse!

Pigekammeret er efter datidens forhold rimeligt pænt. Der er vindue og højt til loftet, - men selvfølgelig ingen varme. Møblerne er gamle møbler fra slutningen af 1800-årene. Vi kan

Direktørlejlighedens pigekammer.
Esbjerggudstillingen.

WC med træk og slip i direktørlejligheden.
Esbjerggudstillingen.

Regning på læderhandler Aage Jensens
dyre møblement til herreværelse.

Esbjerg, den 27. Aug. 1919.

MODERNE
.. MØBLER ..
.....
POLSTREDE
.. MØBLER ..
.....
MØBLER
I ALLE
STILARTER

H. J. HANSENS
MØBELSNEDKERI
KONGENSGADE 94. TELF. 593

Herr *Læderhandler Aage Jensen*

1 Sofa, 6 Plæder	
1 Bogskabe, og 1 Bord	64 Mars
2 Bord	20000
	<u>62000</u>
	52000
	80000
1 Stor Skab	5000
	<u>85000</u>
Betalt <i>H. J. Hansen</i>	

forestille os, at pigen selv har medbragt klædeskab, kommode og et par billeder. Hun er en pæn pige fra landet - sikkert datter af en, som har med et andelsmejeri at gøre.

WC'ets fine fajancekumme er fra ca. 1910 og stammer fra den nedrevne villa Østergade 79. Terrazzogulvet er derimod nyt.

Tapeterne i arbejderlejligheden og direktørens gang er genoptryk af gamle mønstre fra fabrikken Fiona i Fåborg, mens tapeterne i kontor og herreværelse er originale flerfarvetrykte tapeter fra ca. 1914 - typiske for disse års skønvirkestil.

Lofterne i arbejderlejligheden er desuden udstyret med stukdekorationer, bl.a. rosetter fra den gamle museumsbygning i Finsensgade 1.

Endvidere er de gamle gulve, døre og vinduer hentet fra de nu nedrevne ejendomme på hjørnet af Finsensgade og Nygårdsvej.

Herreværelse eller »salon« hos konsul Leo Hartogs, direktør for Esbjerg Svineslagteri A/S, 1926.

Bordet er dækket til fest i en højborgerlig spisestue, ca. 1895.

